

Mircea Cărtărescu

Ruletimängija

Rumeenia keelest tõlkinud Riina Jesmin

SA Kultuurileht

Tõlgitud väljaandest:

Mircea Cărtărescu

Nostalgia

Humanitas, 2005

Raamatu väljaandmist on toetanud Rumeenia Kultuuri Instituut.

Toimetanud Lauri Eesmaa

Korrektuuri lugenud Triinu Tamm

Kujundanud Maris Kaskmann

© „Ruletistul“, „Mendebilul“ ja „Arhitectul“ romaanist „Nostalgia“. Mircea Cărtărescu,
Paul Zsolnay Verlag Ges.m.b.H., Viin, 1993

© Tõlge ja järelsõna. Riina Jesmin ja Loomingu Raamatukogu, 2022

© Foto. Cosmin Bumbuș, Vikipeedia, 2003

Kolleegium

Toomas Haug, Tiit Hennoste, Maarja Kangro, Lauri Kitsnik, Hasso Krull, Ilona Martson,
Mati Sirkel, Marek Tamm, Udo Uibo, Vaapo Vaher

Toimetus

Harju 1, 10146 Tallinn

Tel: 627 6425

E-post: LR@loominguraamatukogu.ee

Trükkinud Tallinna Raamatutrükikoda

ISSN 1406-0515

ISBN 978-9916-616-93-2 (trükis)

ISBN 978-9916-616-94-9 (epub)

*Avan raamatu, see kaebab,
otsin aega, pole aega.*

Tudor Arghezi

Ruletimängija

*Anna, Jumal, Iisraeli rahu
sellele, kel vanust kaheksakümmend aastat
ja ei mingit tulevikku maa peal.¹*

Panen siia kirja (ei tea milleks?) need Elioti luuleread. Igal juhul mitte võimaliku motona ükskõik millisele oma raamatule, sest ma ei kirjuta enam kunagi mitte midagi. Ma küll kirjutan neid ridu, aga ei pea neid kaugeltki kirjanduseks. Olen teinud küllalt kirjandust, umbes kuuskümmend aastat pole ma muud teinudki, ent luban endale nüüd lõpuks selgusehetke: mitte miski, mis ma pärast kolmekümnendat eluaastat olen kirjutanud, pole olnud muud kui piinlik pettus. Mul on kõrini kirjutamisest lootusetu, et ma kunagi ennast ületan, et suudan üle oma varju hüpata. Tõsi küll, teatud hetkeni olin iseenda vastu aus ainsal kunstnikule võimalikul viisil, see tähendab: tahtsin rääkida endast kõik, kõik viimseni. Pettekujutelm oli aga seda kibedam, et kirjandus ei ole sobiv vahend, millega endast midagi vähegi tõepäraselt ütelda. Esimestest ridadest peale, mille paberile paned, poeb sulle pead hoidvasse kätte otsekui kindasse võõras pilkav käsi, ning sinu kujutis lehekülje peeglis pageb igasse ilmakaarde nagu elavhõbe, nii et selle moonutavatest piiskadest moodustub Ämblik või Uss või Kastraat või Ükssarvik või Jumal, kuigi tegelikult tahtsid rääkida lihtsalt iseendast. Kirjandus on teratoloogia.

Juba mitu head aastat olen maganud rahutult ning näinud unes vanameest, kes läheb üksindusest hulluks. Ainult unenägu peegeldab mind veel realistlikult. Ärkan üksinduse pärast nuttes, isegi kui tunnen

¹ T. S. Elioti luuletusest „A Song for Simeon“. Vt ka Jaan Kaplinski tõlget „Laul Siimeoni jaoks“ (Vikerkaar, 1988, nr 9, lk 20–21) ja Paul-Eerik Rummo tõlget „Laul Siimeonile“ (T. S. Eliot, *Ahermaa ja teisi luuletusi*. Hortus Litterarum, 1999, lk 41–42). – *Siin ja edaspidi tõlkija märkused.*

end päeval hästi sõprade seas, kes veel elavad. Ma ei suuda enam elu taluda, kuid tõsiasi, et täna-homme astun lõputusse surma, sunnib mind mõtlemisega katsetama. Selle pärast – pean ju mõtlema nagu inimene, kes on heidetud labürinti ja peab otsima väljapääsu sõnnikuga määratud seinte vahelt, olgu või läbi rotiaugu –, ainult selle pärast ma neid ridu kirjutangi. Mitte päris tõestamaks (endale), et Jumal on olemas. Ma olen küll pingutanud, kuid kahjuks pole ma kunagi olnud usklik, ma pole heidelnud kahtluste ja eitusega. Vahest oleks parem, kui oleksin, sest kirjutamine nõuab draamat ja draama sünnib lootuse ja lootuse-tuse piinavast võitlusest, kus usul on, kujutan ette, oluline roll. Minu nooruses pöördusid pooled kirjanikud usku, pooled aga kaotasid usu, ja see mõjus nende kirjatöödele umbes ühtemoodi. Kuidas ma neid küll kadestasin tule pärast, mida nende demonid hoidsid katelde all, kus nad kunstnikena mõnulesid! Ja ennäe, nüüd olen ma oma nurgas, räbala- ja kõhrepundar, kelle vaimu, südame või usu peale keegi panust ei teeks, sest minult pole enam mitte kui midagi võtta.

Vedelen siin tugitoolis ja tunnen õudust mõtte ees, et väljas pole enam mitte midagi peale öö, tahke nagu lõputu pigikiht, must udu, mis on sedamööda, kuidas olen vanemaks jäänud, õginud tasapisi ära linnad, majad, tänavad, näod. Näib, et ainsaks päikeseks maailmaruumis on jäänud öölambi valgus ja ainsaks sellest valgustatud esemeks – äti kortsuline nägu.

Kui olen surnud, jätkab mu hauakamber, mu nurgake hõljumist mustas ja tahkes udus ja need lehed ei jõua kusagile, kus keegi neid lugeda saaks. Kuid neis on lõpuks kõik. Olen loonud mõni tuhat lehekülge kirjandust – see hajub kui tolm. Meisterlikult juhitud intriigid, galvaaniliste naeratustega marionetid, aga kuidas öelda midagi, kas või natukenegi selles tohutu suures kunstitavas? Tahaksid lugeja südame pahupidi pöörata, aga mida teeb tema? Lõpetab kell kolm sinu raamatu lugemise ja asub kell neli järgmise kallale, ükskõik kui hea ka polnud teos, mille talle sülle panid. Kuid need kümme-viisteist lehte on midagi muud, teine mäng. Minu lugeja pole nüüd keegi muu kui surm. Ma lausa näen tema musti niiskeid silmi, tähelepanelikke nagu väikeste tüdrukute silmad, lugemas sedamööda, kuidas ma täidan ühe rea teise järel. Need leheküljed on mu surematuse projekt.

Ma ütlen „projekt“, sest kõik – ja see on mu võit ja mu lootus – on tõsi. Kui imelik: suurem osa tegelasi, kes mu raamatuid asustavad, on

välja mõeldud, ent need on kõigile paistnud tegelikkuse teisikutena. Alles nüüd on mul julgust kirjutada tõelisest inimesest, kes elas kaua aega minu kõrval, ent kes minu tavade juures oleks paistnud täiesti uskumatu. Ükski lugeja poleks leppinud mõttega, et tema maailmas võiks elada, end temaga samasse trammi suruda, ühte ja sama õhku hingata inimene, kelle elu on õigupoolest sellise korrapära matemaatiline tõestus, millesse tänapäeval ei usu enam keegi või siis usub seetõttu, et see on jabur. Aga paraku! – Ruletimängija pole unenägu või mingisugune skleroosist puretud aju nägemus ega alibi. Nüüd temale mõeldes olen veendunud, et ka mina tundsin seda sillal seisvat kerjust, kellest kirjutas Rilke ja kelle ümber tiirlevad maailmad.

Ruletimängija polnud mulle küll lähedane, aga ta oli olemas. Ja rulett oli olemas. Sa pole sellest midagi kuulnud, aga ütle mulle, mida oled sa kuulnud Agarthast²? Mina olen elanud neil ruleti uskumatutel aegadel, olen näinud varanduste kokkuvarisemist ja varanduste kogumist püssirohu kiskjavalguses. Ka mina olen väikestes maa-alustes saalides karjunud ja rõõmu pärast nutnud, kui viidi välja laiali lastud ajudega inimene. Olen tundnud ruleti suuri magnaate, tööstureid, maaomanikke, pankureid, kes vedasid kihla ülipöörastele summadele. Rohkem kui kümme aastat oli rulett meie pilvitu põrgu leib ja tsirkus. Kas tõesti pole sellest nelikümmend aastat sosinatki kuulnud? Aga mõtle, kui palju aastatuhandeid on möödas Kreeka saladustest! Kas keegi tänapäeval teab, mis toimus neis koobastes tegelikult? Kui jutt on verest, ollakse vait. Kõik vaikisid, või ehk jättis iga teadja pärast surma maha mõned kasutud leheküljed nagu need siin, mida loeb kondise sõrmega järge ajades üksnes surm? Igaühe isiklik surm, koos temaga sündinud must kaksik. Inimesel, kellest ma siin kirjutan, oli mittemidagiütlev, kõigist unustatud nimi, sest õige pea hakati teda Ruletimängijaks kutsuma. Öeldes „Ruletimängija“, võisid rääkida vaid temast, ehkki ruletimängijaid oli küllaga. Mulle meenub ta hõlpsalt: tusane kuju, kolmnurkne nägu pika, kollaka ja kõhna kaela otsas, kuiv nahk ja peaaegu tulipunased juuksed. Asümmeetrilised, nagu mulle tundus, eri suurusega õnnetu ahvi silmad. Ta jättis kuidagi kasi-mata, röpase mulje. Nõnda nägi ta välja nii oma talukaltsudes kui ka

2 Legendaarne kuningriik, mis pidavat asuma Maa sisetuumas.

hilisemates smokingites. Issand, millist kiusatust tunnen teha ka veidi hagiograafiat, heita tema näole lõputut valgust ja panna tal silmad leegitsema! Kuid ma surun hambad kokku ja neelan alla säherdused närused tõmblused. Ruletimängijal oli kurb nagu nagu jõukal talumehel, pooled hambad raua-, pooled söekarva. Sestpeale, kui ma teda tundsin, kuni tema surmani (revolvri, ehkki mitte kuuli läbi), nägi ta välja ikka ühtemoodi. Ja ometi oli ta ainus inimene, kellele oli antud heita pilk lõpmatule matemaatilisele Jumalale ja temaga rinda pista.

Mul pole mingeid teeneid, et teda tunda ja temast kirjutada. Ma võiksin, silme ees ainult tema nägu, rajada tohutult harulised tellingud, paberist Paabeli, tuhandeleheküljelise *Bildungsroman*'i, milles mina, alandlik Serenus Zeitblom, jälgiksin hingpakil uue Hadrianuse üha kasvavat demoniseerimist. Ja edasi? Isegi kui looksin absurdset kombel selle, mida ma pole loonud kuuekümnendaastase tööga, meistriteose, küsin, milleks... Minu lõppeesmärgi täitmiseks, mu suureks panuseks (mille kõrval kõik maailma meistriteosed on liiv liivakellas ja võilille-ehmed) piisaks sellest, kui paneksin kolme reaga kirja psühhopaadi tõuguelu etapid: julm sünge näoga laps, kes lõikab putukaid tükkideks ja tapab laululinde kividega, kellele pakuvad põnevust klaashelme-tega mängimine ja hobuseraua viskamine vaia otsa (mulle meenub, et ta kaotas, kaotas pidevalt raha, klaashelmeid, nõöpe ja seejärel kakles meeletult); nooruk, kellel tuli ette epileptilise raevu hoogusid ja oli tohutu erootiline himu; vang, kes mõisteti süüdi vägistamise ja röövimise eest. Ma arvan, et ainus „lähedane“ sellel tema keerulisel eluetapil olin mina, võib-olla seepärast, et olime mingil määral koos olnud juba maast madalast, sest meie vanemad olid naabrid. Nii või teisiti ei löönud ta mind kunagi ega vaadanud mind nii kahtlustavalt kui teisi, kes nad ka polnud. Mäletan, et käisin tal mõne korra külas ka vanglas, kus ta siunas rohelistes külmas kohtumistoas hirmsasti vandudes pidevalt oma ebaõnne pokkeris – ja küsis minult raha. Ta peaaegu nuttis alandusest, kuna ta tehti ikka ja jälle puupaljaks, kuna ta polnud kaardimängus ühelainsalgi korral tuhandetest suutnud teistelt raha koorida. Seal ta istus rohelistel pingil, sidekestapõletikust punetavate silmadega väike mehenäss.

Ei, mul on võimatu temast realistlikult rääkida. Kuidas kujutada realistlikult elus mõistujuttu? Kõik vigurid, kõik käänud või stilistiline automatism, mis sarnanevad veidigi proosaga, masendavad mind ja

ajavad iiveldama. Ütlen veel, et pärast vanglast vabanemist hakkas ta jooma, käis kõige rohkem aastaga kohutavalt alla. Tööd tal ei olnud ning ainsad kohad, kust võis teda kindla peale leida, olid odavad kõrtsid, kus ta muide minu arvates ka magas. Teda võis näha ühe laua juurest teise juurde kõndimas, seljas silmanähtavalt joodikulikud rõivad (pintsak palja ihu peal, püksitagumik lohisemas mööda kõnniteed), kerjamas mõnda kannu õlut. Olen mitu korda näinud seda jubedat, mulle valusat, ent samas lõbustavat janti, mida kõrtsi püsikundel talle aeg-ajalt korraldasid: nad kutsusid ta lauda ja ütlesid, et ta saab õlle, kui tõmbab kahest tikust pikema. Ja kunded olid naerust nõrkemas, kui ta tõmbas rusikast alati lühema. Mitte kunagi – olen selles kindel – ei „võitnud“ ta niimoodi õlut.

Umbes sedaaegu ilmusid ajakirjades mu esimesed jutustused ja mõne aja pärast esimene jutukogu, mida pean ka praegu oma parimaks teoseks. Toona olin õnnelik iga kirjutatud rea üle, tundsin, et ei võistle mitte ainult oma põlvkonna, vaid ka maailma suurte kirjanikega. Jõudsin pisitasa publiku teadvusse ja kirjandusmaailma, mind kiideti ja laideti ägedalt võrdsel määral. Abiellusin esimest korda ja tundsin viimaks, et elan. See sai mulle muide saatuslikuks, sest kirjatöö ei sobi tavaliselt jõukuse ja õnnega kuigivõrd kokku. Olin loomulikult oma sõbra unustanud, kui nägin teda mõne aasta pärast tema puhul kõige uskumatumas paigas: kesklinna restoranis, vikerkaarevärviliste prismadega küünlajalakobarate hämaras jampslikus valguses. Ma rääkisin vaikselt oma naisega ja lasksin pilgul saalis ringi käia, kui ühtäkki äratas mu tähelepanu rühm ärimehi, kes olid hõivanud laua, mis oli toidu all lookas. Nende seas ja tähelepanu keskpunktis oli tema oma pika ja kõhna näoga, pimestavalt uhkeis rõivais, ent ta nägi aukus ja kustunud silmadega endiselt välja nagu kaltsakas. Ta lösutas tülpinult toolil, samal ajal kui teised lobisesid üpris matsliku lustiga. Olen alati tundnud vastikust säherduste läikivate nägude ja siivutu surnumatja rõivaste vastu, millega nendesarnased inimesed on nõuks võtnud silma paista. Kuid kindlasti üllatas mind ennekõike mu sõbra materiaalse seisundi ootamatu muutus. Läksin nende laua juurde ja andsin talle kätt. Ma ei tea, kas ta oli mind nähes rõõmus, aga ta kutsus meid oma lauda ja sedamööda, kuidas õhtu öö poole kulges, hakkasid jadamisi vestluse tikkuvate ohtrate banaalsuste ja tobeduste seas kõlama kahemõttelised sõnad, mõistatuslikud väljendid, mida ärimehed üle

barokselt täis kuhjatud laua vahetasid ja millele ma ei osanud kuidagi reageerida. Pärast seda tundsin mitu nädalat kohutavat hirmu, et olin, olgu või alateadlikult, heitnud vilksamisi pilgu perspektiividele, mis kadusid lõpuks teistlaadi ruumi kui kodanlik maailm, milles elasin, isegi kui kunsti kapriisid sellele veidi värvi lisasid. Enamgi: mul oli tänaval ja isegi oma kabinetis sageli tunne, et mind jälgib, kontrollib mingi määratlematu instants, mis hõljub lahustunult õhus nagu videvikusuits. Nüüd tean kindlalt, et mind kontrolliti tõesti hoolikalt, sest mul oli soovitatud alustada noviitsielu ruleti maa-aluses ilmas.

Mõnikord täidab mind õnnetundega mõte, et võib-olla Jumalat polegi olemas. See, mis näis mulle mõne aasta eest verise paradiisina (toonane elu ilmub mulle rohekas rakursis nagu Mantegna Kristus), paistab nüüd unustusest mahendatud, ent ometi võimaliku, seega kohutava pörguna. Kui ma esimest korda maa alla läksin, öeldi mulle julgustuseks, et ainult esimest mängu on raske taluda ja pärast seda ei tekita ruleti „anatomiline“ külg enam vastikust ning sa avastad selles hoopis mängu tõelise, sulni võlu; neil, kellele mäng verre läheb, jätkati, on seda peagi vaja nagu veini või naist. Esimesel ööl seoti mul silmad kinni ning mind veeti ühe ja teise sõidukiga mööda linna tänavaid, kuni ma ei suutnud enam öelda sedagi, kes ma olen, ammuks siis veel, kus ma olen. Seejärel tariti mind mööda mingeid käänulisi ja keerulisi koridore, läksin alla treppidest, mis lehkasid niiske kivi ja kassikorjuse järele. Pea kohalt kostis aeg-ajalt trammi kolinat. Mul võeti räbal silme eest keldris, mida valgustas nõrgalt mõni küünal ning mille võlvlae alla olid laudade asemel pandud sardiinitünnid ja toolideks väikesed kastid või puutüvedest lõigatud jämedad pakud. Kõik meenutas hoolikalt sisustatud veinikeldrit, mis pidi võimalikult maalähedane välja nägema. Seda muljet võimendasid plekk-kannud ja õlleklaasid, millest rüüpasid tünnide ääres istudes, mind vahtides ja omavahel juteldes kümme-viisteist väga lõbusat, hästi riietatud tegelast. Savipõrandal sagisid suured prussakad. Mõni, kelle kontsalööök oli pooleldi lõmastanud, liigutas veel koibi ja tundlaid. Istusin lauda, kus oli ka mu punapäine sõber. Panused olid juba tehtud ja kriidiga väikesele mustale tahvlile kirjutatud, niisiis järeldasin, et esialgu olen ainult pealtvaataja. Summad olid suured, suuremad, kui olin iial näinud mõnes õnnemängus välja pandavat. Ühel hetkel vaibus aktsionäride elevus – nagu teada sain, nimetati nõnda selles mängus panuste tegijaid –, jook aga unustati kannudesse